ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 100, Ocak 2020, s. 495-516

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.39938>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
28.11.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.01.2020

Tuğçe ÜNVER

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih
tugce__unver@hotmail.com

ZOSIMUS'UN MURSA SAVAŞI TASVİRİ: II. CONSTANTIUS VS MAGNENTIUS

Öz

İS V-VI. yüzyıllarda Anastasius döneminde yaşamış olan pagan tarihçi Zosimus, *Historia Nova* adında Grekçe bir çalışma ortaya koymuştur. Eserin amacı, Batı Roma İmparatorluğu'nun gerileyiş sürecini gelecek nesillere aktarmaktır. Zosimus'a göre Cumhuriyet yönetiminden diktatörlük sistemine geçilmesiyle başlayan süreç Roma'nın Hristiyanlaşması ve barbarlaşmasıyla hızlanmıştır. Zosimus eserin girişinde imparatorluğu olumsuz etkileyen tüm olayları anlatmaya niyetlendiğini söylemiş ancak Augustus'un tek başına tahta çıkışından Diocletianus'un tetraşisi-ne kadar kısa bir özetin ardından 410 yılına kadar çok daha detaylı bir anlatım sun- duktan sonra altıncı kitabın ortasında muhtemelen öldüğü için eser aniden sona er- miştir. Zosimus'un *Historia Nova*'nın ana temasıyla örtüşen bütün konuları işle- meye çalışması eserin en belirgin özelliğidir. Tarihçinin odağında imparatorluğun maruz kaldığı barbar saldırıları, imparatorların dini tavırları, politik tutumları, taht mücadeleleri ve iç savaşlar bulunmaktadır. Zosimus için üçüncü yüzyıl krizinden sonra imparatorluğu kaosa sürükleyen yeni olaylar dizisi Constantinus'un ölümüyle başlamıştır. Zosimus'a göre Constantinus'un Hristiyan olarak yetiştirdiği oğulları II. Constantinus, II. Constantius ve Constans'ın yönetiminde gerçekleşen teolojik tartışmalar ve emperyal krizler sınırlardaki tehditlerle beraber imparatorluğun za- yıflamasına katkı sağlamıştır. Ayrıca II. Constantius'un kargaşadan faydalanarak isyan çıkaran Magnentius'a karşı mücadelesi Zosimus için amacına hizmet etmesi sebebiyle kayda değer görülmüştür. 351 yılında gerçekleşen Mursa Savaşı antik kaynaklar ve modern araştırmacılar tarafından Roma İmparatorluğu'nun en kanlı iç savaşı olarak addedilmektedir. *Historia Nova*, savaşın detayları bakımından eli-

mizdeki tek kaynak olup Zosimus'un sunduğu olay betimlemeleri ve imparator tasvirleri eseri ayrıca vazgeçilmez kılmaktadır. Çalışmamızda Zosimus'un Mursa Savaşı yorumları çağının antik kaynaklarıyla karşılaştırma yöntemiyle analiz edilip modern literatür ışığında savaşın nedenlerinin ve sonuçlarının Roma İmparatorluğu'nun idari yapısı ve ordu düzenine etkisi tartışılacaktır. Çalışmanın temel amacı tarafların dini eğilimlerini dikkate alarak Mursa Savaşı çerçevesinde Zosimus'un gerileyiş ve çöküş üzerine düşüncelerini incelemek ve *Historia Nova*'nın tarihi kaynak olarak değerini sorgulamaktır.

Anahtar kelimeler: Zosimus, *Historia Nova*, II. Constantius, Magnentius, Mursa Savaşı.

ZOSIMUS' DEPICTION OF THE BATTLE OF MURSA: CONSTANTIUS II VS MAGNENTIUS

Abstract

The pagan historian Zosimus, who lived in the Anastasius period in the fifth and sixth centuries, produced a study in Greek called *Historia Nova*. The aim of the work is to hand down the decline process of the Western Roman Empire to the next generations. According to Zosimus, the process that started with the transition from the Republican administration to the dictatorship system accelerated with the Christianization and barbarization of Rome. At the introduction of the work, Zosimus said that he had intended to explain all the events that adversely affected the empire but after a brief summary from Augustus' accession alone to Diocletian's tetrarchy, he gave a much more detailed narrative until 410, after which the work ended suddenly in the middle of the sixth book, probably because he died. The most significant feature of the work is that Zosimus attempts to deal with all the subjects that match up with the main theme of *Historia Nova*. The historian's focus is on the barbaric attacks of the empire, religious attitudes and political stance of the emperors, throne struggles and civil wars. For Zosimus, the new series of events that led the empire to chaos after the third century crisis began with the death of Constantinus. According to Zosimus, theological debates and imperial crisis that occurred in the reign of Constantinus II, Constantius II and Constans, Constantinus' sons whom he raised as Christians, contributed to the weakening of the empire along with the threats at the frontiers. In addition, Constantius II's struggle against Magnentius, who rebelled by taking advantage of the riot, was northworthy for Zosimus hence it served his purpose. The Battle of Mursa that took place in 351 is regarded by ancient sources and modern researchers as the bloodiest civil war of the Roman Empire. *Historia Nova* is the only source we have in terms of the details of the war, and the depictions of events and emperor portraits of Zosimus also make the work indispensable. In this study, the interpretations of Zosimus' War of Mursa will be analyzed by comparing with the ancient sources of the era and the effects of the causes and results of the war on the administrative structure and military order of the Roman Empire will be discussed in the light of modern literature. The main purpose of the study is to examine Zosimus' thoughts on decline and fall within the framework of the Battle of Mursa taking into consideration the religious

tendencies of the parties and to question the value of *Historia Nova* as a historical source.

Keywords: Zosimus, *Historia Nova*, Constantius II, Magnentius, Battle of Mursa.

GİRİŞ

Beşinci yüzyılın son, altıncı yüzyılın ilk çeyreğinde Doğu Roma İmparatoru Anastasius'un (491-518) yönetimi altında yaşayan ve yüksek devlet memurluğunda (*comes et advocatus fisci*) bulunan pagan tarih yazarı Zosimus imparatorluğun gerileyiş sürecinde yaşananları anlatmak amacı ile imparatorluğun doğu yakasında Grekçe, altı kitaplık *Historia Nova* başlıklı eserini kaleme almıştır (Zosimus, *HN*, 1.57). Roma İmparatorluğu'nun politik, kültürel, askeri, ekonomik ve dinsel gelişmeleri ve Bizans İmparatorluğu'nun filizlendiği döneme dair çok önemli bir kaynak niteliği taşımakta olan *Historia Nova*'da Augustus'tan (İÖ 64-İS 16) Diocletianus'un (285-305) hükümdarlığına kadar yaşananlar kısa bir özet halinde sunulmuş, Diocletianus'tan 410 yılında Roma'nın Vizigot kralı Alaric (395-410) tarafından işgaline kadar olan olaylar ise çok daha fazla detaylandırılmıştır. Bu açıdan Zosimus'un özellikle Diocletianus, Constantinus (306-337), Iulianus (361-363) ve I. Theodosius (379-395) dönemlerine dair sunduğu anlatım ve çizdiği imparator portreleri Geç Antikçağ tarihi çalışmaları açısından gözden kaçırılmaması gereken ayrıntılar içermektedir. Hikayesini oluştururken farklı kaynaklardan (özellikle Dexippus, Eunapius, Olympiodorus) faydalanan Zosimus, pagan tarih yazım geleneğini takip ederek imparatorlukta yaşanan olumsuz olaylarda genellikle Hristiyanları suçlamıştır (Photius, *Bibliotheca*, 98). Roma'nın eski gücünü kaybetmesinin iki ana faktörü olarak gördüğü barbarlaşma ve Hristiyanlaşmaya odaklanan yazar, uyguladıkları anti pagan politika sebebiyle Hristiyanlığı yücelten Constantinus ve 391 yılında tüm pagan ritüellerini yasaklayan I. Theodosius başta olmak üzere Hristiyan imparatorları sorumlu tutmuştur (*Codex Theodosianus*, 16.10.10; Lee, 2000, 111-12; Dürüşken, 2003, 34; Salzman, 2004, 196)¹. Elbette ki Zosimus yıkımı, eski Roma tanrılarının intikamı olarak görmüş ve bu bağlamda dönemin Kilise tarihçileri tarafından methiyelere layık görülen Constantinus ve oğulları *Historia Nova*'da uyguladıkları din politikaları sebebiyle kınanırken, pagan hükümdarlar bilhassa paganizmin ateşli bir savunucusu olan Iulianus övgü dolu sözlerle anılmıştır.

Roma İmparatorluk tarihi ve Geç Antikçağ üzerine yapılan çalışmalarda karşılaşılan bazı tarihsel sorunları ve eksiklikleri *Historia Nova* sayesinde gidermek mümkündür. Zira *Historia Nova*, günümüze ulaşmış başka hiçbir kaynakta rastlamadığımız birtakım bilgiler sunmakta, Zosimus'tan başka hiçbir tarihçinin kaydetmediği olayları içermektedir: Zosimus, Palmyra kralı Odaenathus (263-267) tarafından gerçekleştirilen Pers seferlerinin (İS 262-263 ve 267) bilgisini veren ilk tarihçidir (Zosimus, *HN*, 1.39; Southern, 2001, 101). Eserin ikinci kitabında Constantinus'un akrabalarına (Hanniballianus ve Dalmatius) vermek suretiyle *nobilissimates* (krallar kralı) unvanını icat ettiği bilgisini yalnızca Zosimus aktarmaktadır (*HN*, 2.28). *Historia Nova* özellikle Iulianus'un Pers seferi (363) betimlemesi için Ammianus'un *Res Gestae*'sinden ayrıldığı detaylarda eşsiz bir kaynaktır (Zosimus, *HN*, 3.12-3.23; Ammianus, *Res Gestae*, 23.3). Ayrıca Gratianus'un (367-383) *Pontifex Maximus* unvanını reddetmesi (4.36), Theodosius'un ikinci Roma yolculuğu (4.59), Alaric'in Roma'yı işgal ettikten sonra kentten talep ettikleri

¹ Theodosius'un anti pagan yasaları Şubat 391'de Aquileia'da, Haziran 392'de Milano'da, Kasım 392'de Constantinopolis'te yayımlanmıştır (Cameron, 2011, 60).

(5.41), Honorius (393-423) döneminin bazı gerçekleri (6.2-13) ve yine Honorius'un 409 yılında Britanya kentlerine yazdığı mektuplar (6.10) yalnızca *Historia Nova*'da bulunmaktadır. Ancak çalışmamızın konusunu oluşturan asıl bölümler eserin ikinci kitabının kırk üçüncü ve elli ikinci pasajları arasında yer alan ve Mursa Savaşı hikayesidir.

Zosimus'un Constantinus'un ölümünden sonra oğulları arasında geçen çekişmelere ve imparatorluğun sınırlarında yaşanan barbar saldırılarına dair anlatımı dikkat çekici yorumlar içermektedir. Dönemi kargaşaya sürükleyen taht kavgaları, sınırlardaki barbar tehlikeleri, teolojik tartışmalar dahil en zorlayıcı olanı II. Constantius'un (337-361) kardeşi Constans'ın (337-350) ölümünden sorumlu olan Frank asıllı gasıp Magnentius (350-353) ile arasında geçen çatışmadır. Bu mücadele 28 Eylül 351 tarihinde Mursa'da (bugünkü Osijek) meydana gelmiş olup Roma İmparatorluk tarihinin bilinen en kanlı iç savaşlarından biri olarak literatüre geçmiştir (Eutropius, *Breviarium*, 10.12; Williams ve Friell, 1998, 65; Zonaras, *Historiae*, 13.8; Jones, 1964, 113; Potter, 2004, 473; Mitchell, 2016, 106; Gibbon, 2019, 114-120). Zosimus'un Mursa Savaşı yorumu, günümüze ulaşmış antik kaynaklar arasında en kapsamlı olanıdır ve *Historia Nova*'nın savaşın anlatımının sunulduğu bölümleri Constantinus'un ve *caesar* Gallus'un (Iulianus'un kardeşi, 351-354) ölümleri arasındaki gelişmelerin kronolojik takibi bakımından ayrıca değerlidir.

Zosimus'un eserinde bu hikayeye bu denli geniş bir yer vermesi muhtemelen savaş öncesi ve sonrası yaşanan gelişmelerin yazarın eseri için belirlediği ana tema ile örtüşmesinden kaynaklanmaktadır. Zosimus için Hristiyan bir imparator ile pagan ya da paganizme meyilli (ileride tartışılacaktır) bir isyancı arasında geçen bu mücadelenin sonuçları Roma'nın aleyhine olmuştur; Hristiyan imparator galip geldiğinde ordudaki barbar askerlerin sayısını arttırmış ve pagan ritüellerini (*nocturnal*) ortadan kaldırmıştır (*Codex Theodosianus*, 16.10.5; Mitchell, 2016, 106). Nitekim tüm bunlar Batı Roma'nın durumunu olumsuz etkileyen faktörler olarak Zosimus için eserinin ana teması bağlamında kayda değer görünmektedir.

Modern literatürde, Zosimus'un II. Constantius ile Magnentius arasında geçen Mursa Savaşı anlatımını sunduğu paragrafların (*HN*, 2.45-2.53) 351 yılı olayları için elimizdeki tek kaynak olduğu görüşü kabul edilmiştir (Baynes, 1925, 149; Almeida, 2007, 53). Ancak Baynes'in metnin üslubunda beliren ani değişim dikkatini çekmiştir: Zosimus'un metnin başından beri kısa ve öz tuttuğu anlatım Mursa Savaşı'nın hemen öncesinde bir anda detaylı bir tasvire dönüşmüş ve çatışma sırasında olanlarla Constantius'un zafer anı yeniden özetle geçirilmiştir (Baynes, 1925, 149). Baynes'den birkaç yıl önce Seeck'in ortaya attığı Zosimus'un bu bölümleri Magnentius'a ithafen yazılmış olan bir methiyeden alıntılanmış olduğu iddiası daha sonra Paschoud tarafından da kabul görmüştür (Seeck, 1921, 435; Paschoud, 1971, 254). Son olarak Baynes'in şüpheyile yaklaşmak gerektiği konusunda uyardığı ve "esrarengiz" bilgiler içerdiğini vurguladığı bu pasajlar Gibbon tarafından da özellikle askeri ve politik anlamda sağlıklı bilgiler vermemesi bakımından eleştirilmiş ve dikkatlice incelenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (Baynes, 1925, 151; Gibbon, 2019, 117, dipnot 8).

Bu makalenin temel amacı Türkçe literatürde hakkında henüz spesifik bir çalışmanın bulunmadığı Geç Antikçağ'ın son pagan tarihçisi Zosimus'un *Historia Nova* adlı eserindeki Mursa Savaşı'na dair yorumlarının bir incelemesini sunmaktır. Savaşın paganizm sempatisini gasıp Magnentius ile Hristiyan imparator II. Constantius arasında geçmiş olması, Zosimus'un anlatımındaki pagan vurguların klasik historiografya geleneği temelinde değerlendirilmesine ve antikçağ tarih yazımının pagan - Hristiyan yorum farklılıklarının karşılaştırılmasına olanak sağ-

lamıştır. Bu bağlamda çalışmamızda öncelikle Constantinus'un ölümünden oğlu II. Constantius'un tek başına emperyal gücü elde ettiği döneme kadar yaşanan gelişmeler Zosimus, çağdaşı antik kaynaklar ve konuya ilişkin modern çalışmalar çerçevesinde yorumlanacak; Mursa Savaşı öncesi, sonrası ve savaş esnasında meydana gelen olaylar için *Historia Nova*'nın içerdiği bilgiler kronoloji baz alınarak yine antik kaynaklar ve modern çalışmalarla karşılaştırma yöntemi ile tenkit edilip savaşın sonuçlarının Roma İmparatorluğu'na etkisi tartışılacaktır. Daha sonra tarafların uyguladıkları stratejiler, din politikaları ve izledikleri propagandalar Zosimus'un anlatımı ekseninde günümüze ulaşmış arkeolojik, epigrafik, nümismatik veriler, tarihi ve edebi kaynaklar ışığında karşılaştırmalı bir analiz ile yeniden değerlendirilecek ve Zosimus'un inancı perspektifinde oluşturduğu eserin tarihi değeri sorgulanacaktır. Ayrıca Magnentius'un inanç dünyasına ve II. Constantius'un dinsel tutumuna dair yapılacak olan incelemelerde tarih yazım geleneklerinin farklı örneklerine yer verilecektir. Böylelikle Zosimus'un geç antikçağ tarihi yazarı olarak önemi değerlendirilirken, II. Constantius ile isyancı imparator Magnentius'un karakter analizleri yapılmaya çalışılacaktır. Sonuç olarak Geç Antikçağ tarihi çalışmalarına naçizane bir katkı sağlayacağına inanılarak Zosimus'un *Historia Nova* eserinde yer verdiği Mursa Savaşı hikayesi; II. Constantius'un arzu ettiği gibi Roma İmparatorluğu'nun tek *augustus* olana kadar faaliyetleri, gasıp imparator Magnentius'un hanedanlık için oluşturduğu tehlike ve savaşın sonuçlarının imparatorlukta yarattığı kriz kapsamında yorumlanmaya çalışılacaktır. Babası Constantinus ve kuzeni Iulianus arasında sıkışan II. Constantius'un iktidar sürecine dair literatürün yetersiz oluşu sebebiyle Constantinus sonrası - Iulianus öncesi dönemde yaşananların kronolojisinin tamamlanması ve tarihsel bütünlüğün sağlanması makalenin ayrıca amaçları arasındadır.

Mursa Savaşı Öncesi İmparatorluk: Constantinus'un Ölümü ve Kaos

Constantinus, Diocletianus'un *tetrarchia* tasarısı gereği imparatorluk bağlarını güçlendirmek için 307 yılında Maximianus'un kızı Fausta ile evlenmiş (Lactantius, *DMP*, 27.1; Zosimus, *HN*, 2.10) ve bu evlilik sonucu beş çocuk dünyaya gelmiştir (Mitchell, 2016, 98). Constantinus, ilk evliliğinden (Minervina'dan) olan Crispus'tan sonra Roma İmparatorluğu'nun varisleri ve gelecekteki karışıklıklarının baş rolleri olacak II. Constantinus (337-340), II. Constantius ve Constans adında üç erkek çocuk ile Constantina ve Helena adında iki kız çocuk sahibi olmuştur (Zosimus, *Historia Nova*, 2.10; Barnes, 1982, 43-44). Eş *augustus*'u Licinius'a (308-324) karşı 324 yılında giriştiği son savaşta (Chrysopolis= Üsküdar Savaşı) galip gelen ve bu tarihten ölümüne dek Roma İmparatorluğu'nun tek *augustus* olarak hüküm sürmüş olan Constantinus (*Anonymus Valesianus*, 1.5.27-29; Mitchell, 2016, 99), 317 yılında zaten *caesar* ilan edilmiş olan en büyük oğlu II. Constantinus ile birlikte 324 yılında II. Constantius ve 333 yılında en küçük oğlu Constans'ı da *caesar* ilan etmiş ve bir *augustus* üç *caesar* olarak imparatorluk yönetiminde bulunmakla bir ilke imza atmıştır (Eutropius, *Breviarium*, 10.6; Zosimus, *HN*, 2.35). Constantinus'un imparatorluğu bu şekilde paylaştırmasını onun daha sonraki yıllarda iki büyük oğlunu *augustus*luğa yükselterek yeniden tetrarşiyi sağlamak amacıyla olduğu ile açıklamak mümkündür; zira o dönem basılmış sikkelerde II. Constantinus ve II. Constantius'un *augustus* olarak tasvirleri bulunmaktadır (Burgess, 2008, 42; Örnek, 2013, 28). Ayrıca Constantinus'un daha sonra iki yeğeni Dalmatius ve Hannibalianus'a da imparatorluk yönetiminde yer açması dikkat çekici bir detaydır: 335 yılına gelindiğinde Dalmatius *caesar* seçilmiş, Hannibalianus ise Zosimus'un Constantinus tarafından icat edildiğini öne sürdüğü *nobilissimus* (krallar kralı) unvanını almıştır (Ammianus, *Res Gestae*, 14.1.2; Zosimus, *HN*, 2.39; Philostorgius, *HE*, 2.22). Constantinus bu şekilde imparatorluğu oğulları ve yeğenleri arasında paylaştırmakla toprakları ve hakimiyeti güvence altına almak istiyor görünmektedir ancak 337 yılında Sasanilere karşı

savaşa hazırlandığı sırada hastalanarak ölmesi (Malalas, *Chronographia*, 13.14) imparatorluğu III. yüzyıl krizi sürecinde olduğu gibi taht mücadelelerine sürüklemiştir. Nitekim Constantinus'un ölmeden önce tasarladığı yönetim planı, kendisinden sonra *augustus* olarak tahtı kimin devralacağı konusunda bir öneride bulunmaması sebebiyle olumlu sonuçlar doğurmamıştır.

“Constantinus hastalıktan ölünce hayatta kalan üç oğlu imparatorluğu devam ettirdi; devlet işlerini idare ettiler, kamu yararı yerine gençlik eğilimlerine yöneldiler. Öncelikle, kendi aralarında halkları bölüştüler. Constantinus (II. Constantinus), en büyüğü, ile Constans, en küçüğü, bütün Alplerin ötesindeki bölgeyi ve Itallia, Illyricum ve Pontus Euxinus çevresindeki ülkeleri ve Carthago'ya kadar Africa'yı aldılar. Constantius'a ise Asia, Doğu ve Aegyptus bölgeleri verildi. Bir bakıma imparatorluğu, Constantinus tarafından caesar yapılan Dalmatius ve Hannibalianus (Constantinus'un yeğenleri Dalmatius ve Hannibalius) ile paylaşıldı” (Zosimus, *HN*, 2.39).

22 Mayıs 337 ile 9 Eylül 337 tarihi arasında geçen sürede, imparatorluk bir *augustus* olmadan yaklaşık üç ay üç kardeş arasında yukarıdaki gibi bölüştürülüp; Dalmatius'a Trakya ve Makedonya, Hannibalianus'a da Pontus bölgeleri verilerek hakimiyet sağlanmaya çalışılmıştır (Mitchell, 2016, 105). Ancak *caesarlar* arasında taht kavgalarını da beraberinde getiren bu belirsizlik, Roma ordusunun Constantinus'un oğulları dışındaki kişilerin hakimiyeti ele geçirmelerine engel olmak için yaptığı hamlelerle katliama dönüşmüştür. Philostorgius ve Zonaras'a göre bu cinayetlerin başlangıcı Constantinus'un Nicomedia'dayken (İzmit) hastalık sebebiyle değil de üvey kardeşlerinin zehirlemesi sonucu öldüğü söylentisinin yayılmasına dayanmaktadır (Philostorgius, *HE*, 2.16; Zonaras, *Historiae*, 13.4.26). Bu dedikodu, Constantinus'a bağlı askerlerin ayaklanmasına neden olmuş ve Constantinus'un üç oğlu dışında, yeğenler Dalmatius ve Hannibalianus dahil hanedandaki tüm erkek üyelerin öldürülmesine yol açmıştır (Eusebius, *VC*, 4.68; Jones, 1964, 102). Bu toplu cinayetten geriye sadece askerlerin çok hasta olması sebebiyle acıyıp öldürmediği on iki yaşındaki Gallus ve muhtemelen henüz altı yaşında olduğu için sağ bırakılan kardeşi Iulianus kalmıştır (Socrates, *HE*, 3.1.8; Sozomenus, *HE*, 5.2.7; Cameron, 1993, 85). Dedikodunun çıkış noktası ve olayların kışkırtıcısı olarak gördüğü II. Constantius'u suçlayan Zosimus'un katliama dair kayıtları şöyledir:

“Ancak, imparatorluk bu şekilde bölüşülünce, Constantius arka plana düşmeme gibi bir anlayışla; saygısızlık yapmada aynı babası gibi; herkese kudretini kanıtlamak istiyordu ve buna kendi aile çevresinin kanını dökerek başlayacaktı. Buna göre, önce amcası Constantius'u askerlere öldürttü ve daha sonra benzer bir komployu caesarı olan Dalmatius için planladı. Eş zamanlı olarak, Constantinus'dan patriciate unvanını alan Optatus'un ölümünü de planladı (patricius: Constantinus'un ortaya çıkardığı bu şerefli makam gücünü kanundan alıyordu ve praefectus praetorionun üstünde bir konumdaydı). Daha sonra praefectus praetorio olan Ablabius öldürüldü. Sonunda hak ettiği cezayı aldı; çünkü Constantinus ile olan arkadaşlığını kıskandığı için filozof Sopatrus'un ölümünü planlamıştı. Ve bütün akrabalarına karşı düşmanlık yapmışçasına, Constantius yukarıdakilere Hannibalianus'u da ekledi. Ve askerlere, Constantinus'un oğullarından başka kimsenin yönetime geçmesine göz yummayacaklarını haykırmalarını buyurdu. İşte bunlar Constantius'un icraatlarıydı” (Zosimus, *HN*, 2.40).

Bu şekilde gelecekteki muhtemel ortaklarından arındırılan imparatorluğun başına Constantinus'un oğulları; yirmi bir yaşındaki II. Constantinus, yirmi yaşındaki II. Constantius ve on yedi yaşındaki Constans geçmiştir (*Chronica Minora*, 1.235; Eusebius, *VC*, 1.4; Gibbon, 2019, 102).

Yeni yönetime göre II. Constantinus imparatorluğun batı yakasının tümünü (Galya, Britanya ve Hispania), II. Constantius imparatorluğun doğu bölgelerini ve Trakya'yı, Constans da İtalya, Afrika ve Illyricum'un batısını idare etmek üzere *augustus*lar olarak imparatorluğu yeniden paylaşmışlardır (Jones, 1964, 112; Barnes, 1980, 160-61; Cameron, 1993, 85; Hunt, 2008, 3). Üç kardeş bu şekilde imparatorluk sınırlarının güvenliği için çalışmıştır: II. Constantinus batıda Germanlerle, II. Constantius babası öldüğü sırada saldırı için bekliyor olduğu doğuda Sasanilerle, Constans da Sarmatialılar ve Franklarla mücadele etmiştir (Libanius, *Orationes*, 59.75; ILS, 724; Barnes, 1982, 85; Hunt, 2008, 5). Barbar kavimlere karşı mücadelelerini sürdüren *augustus*lar bir süre sonra hüküm bölgeleri konusunda anlaşmazlıklar yaşamaya başlamışlar ve imparatorluk taht kavgalarına sahne olmuştur. İlk çatışma II. Constantinus'un Constans'a verilen bölgeler üzerinde hak iddia etmesiyle ortaya çıkmış ve iç savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. Üç yıl boyunca Constans'ı İtalya ve Afrika'yı kendisine vermesi için ikna etmeye çalışan II. Constantinus her seferinde olumsuz cevap aldığı için 340 yılında kardeşinin idaresindeki topraklara (İtalya) saldırı düzenlemiş ve başarısız olarak Constans'ın askerleri tarafından tuzağa düşürülerek öldürülmüştür (*Chronica Minora*, 1.236; Orosius, *Adversus Paganos*, 2.5; Eutropius, *Breviarium*, 10.9; Socrates, *HE*, 2.5; Sozomenus, *HE*, 3.2.10; Philostorgius, *HE*, 3.1; Zonaras, *Historiae*, 13.5; Zosimus, *HN*, 2.42). Böylece imparatorluk doğuda II. Constantius, batıda (Britanya'dan Trakya'ya kadar) Constans olmak üzere iki *augustus* tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Ancak mevcut durum çok uzun sürmemiş, galibiyetinden sonra takındığı diktatörce tavır ve barbar kavimlerle ilişkileri nedeniyle halk tarafından değer görmemeye başlayan Constans'ın karşısına yepyeni bir rakip çıkmıştır: Batı (İtalya) orduları² komutanı, barbar kökenli (annesi Frank babası Britanyalı) Magnus Magnentius (Zosimus, *HN*, 2.43; Iulianus, *Orationes*, 1.34a; Zonaras, *Historiae*, 13.6; PLRE 1, 1971, 532). Zosimus'un aktardığına göre mevcut yönetimden memnun olmayan halk, subay Marcellinus önderliğinde Constans'a tuzak kurmuş ve Marcellinus'un oğlunun sözde doğum gününü kutlayacaklarını söyleyerek imparatorluğun saygın şahsiyetlerini davet ettikleri bir gece düzenlemişlerdir. Gece yarısından sonra Magnentius'un yemek masasından kalkıp mor kaftanı giymiş bir halde geri gelmesi ile bu davetin bir mizansen olduğu oraya çıkmış ve Magnentius herkesin önünde *augustus*luğunu ilan etmiştir (Zosimus, *HN*, 2.42). Magnentius'un 350 yılındaki bu baş kaldırışı bütün komutanlar, diğer şehirlerdeki ve kırsallardaki tüm halk tarafından kabul edildiğinde haberi alan Constans derhal İspanya'ya doğru hareket etmiş oradan bir gemiyle kaçmak istemiştir (Zosimus, *HN*, 2.42; Gibbon, 2019, 112). Kaçış planını gerçekleştiremeyen Constans limana ulaşmadan Magnentius'un bir grup askerle birlikte gönderdiği ordu komutanı (*magister militum*) Gaiso tarafından öldürülmüştür (*Chronica Minora*, 1.237; Eutropius, *Breviarium*, 10.9; Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 41.25; Zosimus, *HN*, 2.42, PRLE 1, 1971, 308). Kilise tarihçileri pek fazla detay vermemekle birlikte Constans'ın bizzat Magnentius'un ellerinde öldüğünü kaydetmişlerdir (Paulus Orosius, *Adversus Paganos*, 7.19; Rufinus, *HE*, 10.20; Socrates, *HE*, 2.25; Sozomenus, *HE*, 4.1.1; Theodoretus, *HE*, 2.13). Böylece 18 Ocak 350 tarihinde *augustus*luğunu ilan eden ve aynı yılın Şubat ayında Constans'ı öldürterek ya da bizzat öldürerek gücünün doğu yakasında da kabulünü uman isyancı Magnentius, Roma İmparatorluğu'nun bundan sonraki sürecinde gerçek bir tehdit unsuru olmuştur. İmparatorluğun batısında tüm bu gelişmelerin yaşandığını öğrendiği sırada II. Constantius doğu bölgelerine saldıran Sasanilere karşı çatışmasına devam etmektedir (Philostorgius, *HE*, 3.22). Diğer yandan Magnentius II. Constantius ile anlaşma arzusuyla kendisine elçiler göndermiş ancak kardeşlerinin ölümünün ardından imparatorluğun mutlak hakimi olan ve muhtemelen

² Magnentius'un komutanı olduğu Ioviani ve Herculiani lejyonları için bkz. *Notitia Dignitatum*, 5.145-147 ve 7.3-4.

öyle kalmak isteyen imparator tüm teklifleri reddetmiştir (Gibbon, 2019, 114). Bu durumda Nusaybin işgalinden sonra Romalılar ve Sasaniler arasında iki tarafın da isteği üzerine kısa süreli bir anlaşma sağlanmış ve II. Constantius yönünü tamamen batıya çevirerek Magnentius'u bastırmak üzere yola çıkmıştır (Cinemre, 2016, 709). II. Constantius yolda iken, 350 yılı baharında Pannonia birlikleri komutanı (*magister peditum*) olan Vetranio isyan çıkararak kendini *augustus* ilan etmiş (Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 41.25; Zonaras, 13.7; PLRE 1, 1971, 953)), haberi alan Magnentius ve II. Constantius elçiler göndererek Vetranio ile anlaşmak yapma yoluna gitmişlerdir (Jones, 1964, 56). Nitekim Constantinus ailesine bağlılığı sebebiyle Vetranio II. Constantius ile anlaşmayı kabul etmiş, isyanını geri çekerek imparatorun tüm isteklerini kabul etmiş ve ilerleyen zamanlarda Magnentius ile çekişmesinde II. Constantius'a destek vermiştir (Eutropius, *Breviarium*, 10.11; Ammianus, *Res Gestae*, 15.1.2; Zosimus, *HN*, 2.44; Gibbon, 2019, 116). II. Constantius'un Vetranio ile anlaşma yapmasının asıl sebebini tahtın tek başına sahibi olma hedefi ile açıklamak mümkündür; zira ilerleyen tarihlerde sergilediği tutum II. Constantius'un hükümdarlığı kimseyle paylaşmak istemediği gerçeğini destekler niteliktedir (Cinemre, 2012, 51; Örnek, 2013, 43). Aynı yılın Haziran ayında yeni bir isyancı olarak Nepotianus (Constantinus'un üvey yeğeni) kendisini *augustus* ilan etmiş ve eyleminin yirmi sekizinci gününde (30 Haziran 350) Magnentius'un askerleri tarafından öldürülmesiyle isyanına son verilmiştir (Eutropius, *Breviarium*, 10.11; Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 42. 7; Zosimus, *HN*, 2.43.2; Philostorgius *HE*, 7.24; Barnes, 2001, 101). En nihayetinde batıdaki üstünlüğünü sağlamış olan gasıp Magnentius'un, II. Constantius tarafından onaylanmayı beklediği ve ikili arasındaki gerginliğin çetin çatışmalarla son bulduğu süreç başlamıştır.

Historia Nova'da Mursa Savaşı

Magnentius'tan kardeşinin intikamını almak için sabırsızlanan II. Constantius geçmişte yaşanan hanedan içi katliamdan kurtulan kuzeni Gallus'u *caesar* olarak atamış (15 Mart 351) ve imparatorluğun doğusunda yeniden hareketlenen Sasanilerle mücadeleye göndermiştir (Eutropius, *Breviarium*, Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 42.8; 10.12; Zosimus, *HN*, 2.45; Paulus Orosius, *Adversus Paganos*, 7.29; Jones, 1964, 113). Sağ kalan diğer kuzeni Iulianus'un hala çok genç olduğunu hatırlayacak olursak başka güvenilir bir seçeneği olmayan imparator, her adımından haberdar olma şartıyla *caesar*lığı bahşettiği Gallus'u ayrıca kız kardeşi Constantia ile evlendirerek bağlılığı garantilemek istemiştir (Zosimus, *HN*, 2.45)³. Bu sırada İtalya, Galya ve Afrika'da istediği başarıyı elde eden ve iç savaşın kaçınılmaz olduğunun farkına varan Magnentius da Zosimus'un aktardığına göre "*Alplerin ötesinde yaşayan halkları koruması için caesar olarak kardeşi Decentius'u*" (Zosimus, *HN*, 2.45; Paulus Orosius, *Adversus Paganos*, 7.29; PLRE 1, 1971, 244) seçmiş ve ona Galya'nın sorumluluğunu vermiştir (Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 42.8; Iulianus, *Orationes*, 1.34a; Jones, 1964, 113). Böylelikle kendilerini güvence altına aldıklarını düşünen imparator ve isyancı karşı karşıya gelmek üzere hazırlıklarına başlamışlardır. Ve nihayet 351 yılı sonbaharında Constantius'un seksen bin kişilik çoğu Armenialı ağır silahlı askerler ile okçuların oluşturduğu ayrıca Vetranio'nun birliklerini de içine alan ve Germen asıllı Latinus komutasındaki ordusu İtalya'nın işgali için hazırlıklarını tamamlamıştır (Zosimus, *HN*, 2.48; Zonaras, *Historiae*, 13.8; Zeisel, 1967, 32). Magnentius'un ordusunu ise Constans'tan kalan Romalı süvariler dışında İspanyollar, Galyalılar ile Decentius'un topladığı

³ II. Constantius daha sonra 354 yılında, doğu bölgelerinde uyguladığı politika konusunda eşi Constantia'nın etkisinde kalarak kendisinin sözünden çıktığı gerekçesiyle Gallus'u öldürmüştü ve yeniden imparatorluğun tek hakimi haline gelmiştir (Ammianus Marcellinus, *Res Gestae*, 14.7-11, 15.1; Paulus Orosius, *Adversus Paganos*, 7.29).

Frank ve Sakson birlikleri oluşturmakta olup otuz altı bin askeri ile Aquileia'da konuşlanmıştı (Iulianus, *Orationes*, 1.34b, 35b; Zeisel, 1967, 32, 33; Gibbon, 2019, 117).

Görüldüğü üzere Constantius'un ordusu sayıca Magnentius'un ordusundan üstündür ve Magnentius Batı Roma İmparatorluğu'nun karşı kuvvetler tarafından istila edilmesi ihtimalinden oldukça endişe duymaya başlamıştır. Zosimus'un anlattığına göre her iki tarafın ordusu da Pannonia'da toplanmıştır ve birlikler Mursa'ya doğru ilerlerken Magnentius yolda ordusunu pusuya yatırıp Constantius'a hareketini yavaşlatmasının daha uygun olacağını bildiren bir haberci göndermiştir. Constantius bu sırada ordusunun rahat hareket edebileceği geniş ovalara, özellikle de babası Constantinus'un zamanında (İS 316) Licinius'u yendiği Cibalae (Vincovci) Ovası'na doğru ilerlemek isterken pusuya yatan düşmanın saldırısına uğramış ve çok sayıda kayıp vermiştir (Eutropius, 10. 5; Zosimus, *HN*, 2.45; Gibbon, 2019, 117). Başarısından memnun olan Magnentius Sirmium yakınlarında savaşa girişmek istediği için birliklerini Pannonia'ya geçirmiştir (Zosimus, *HN*, 2.46; Potter, 2004, 473). Bu sırada Constantius yaz boyunca süren bu mücadelede gücü zayıflayan askerlerinin güvenini kaybettiğinden Magnentius'a barış teklifi için pratik zekasına çok güvendiği komutanı Philippus'u elçi olarak göndermiştir (Zeisel, 1967; 35-36; Gibbon, 2019, 117). Ancak Zosimus'a göre Constantius, Philippus'u anlaşma yapmak için değil barış görüşmesini bahane ederek Magnentius'un savaş stratejisini anlayabilmek için göndermiştir (Zosimus, *HN*, 2.46). Zosimus Philippus'un Magnentius'a şu açıklamalarda bulunduğunu belirtmiştir:

“Askerlerin huzurunda Romalılar olarak Romalılara karşı savaşmalarının uygun olmadığını, özellikle de imparatora karşı, barbarlara karşı beraber savaştıkları ve birçok zaferler elde ettikleri Constantinus'un oğluna karşı savaşmalarının uygun olmadığını söyledi. Dahası, Magnentius'a da Constantinus'un hem kendisine hem de babasına büyük onurlar verdiğini ve Constantinus'un ona çok değer vermiş olduğunu ve birçok onurlu rütbe, makam bahşettiğini söyledi. Bunları anlattıktan sonra Magnentius'un Itallia'yı terk etmesini ve Alplerin ötesindeki halkları üzerindeki hükümlüğünün ona yeteceğini söyledi.” (HN, 2.46).

Bu sözleri dinleyen Magnentius anlaşmayı reddederek savaşa odaklanmaya karar vermiş ve elçiyi tutuklatmıştır (Zosimus, *HN*, 2.47). Askerlerini cesaretlendiren konuşmalar yaptıktan sonra Savus (Sava) Nehri'ni aşmak üzere harekete geçmişler ancak Siscia (Sisak) kasabasındaki muhafızlar tarafından gözlemlendiklerinden köprüden geçmeleri Constantius'un birlikleri tarafından engellenmiş ve birçoğu boğularak öldürülmüştür (Zosimus, *HN*, 2.48). Bu katliamdan sonra Magnentius stratejik bir hamle yaparak imparatorun iznini almadan Savus'u geçmeye niyetli olmadığını bildirmiş, haberi alan Constantius ise birliklerini geri çekerek isyancının ordusunu Noricum, Pannonia, Moesia ve Dacia arasında yer alan ovalara geçirmesine izin vermiştir (Zosimus, *HN*, 2.48). Zira Constantius sayısı oldukça fazla olan süvarileri için geniş bir arazinin daha elverişli olacağını bildiğinden arzu ettiği gibi savaş alanı olarak Cibalae Ovası'nı belirlemiştir ve Savus Nehri'ne kadar uzanan araziye kamp kurmuştur (Zosimus, *HN*, 2.48; Gibbon, 2019, 117). Mücadeleye hazır olan Constantius hala rehin tutulan Philippus'a dair endişelerini komutanları Germen asıllı Latinus ve Antakyalı Thalassius ile paylaşmakta iken Magnentius'un subaylarından Titianus (aynı zamanda Romalı bir senatör) yanlarına gelip aşağılayıcı ifadeler kullanarak Constantius'un imparatorluğu bırakmasını önererek geri çekilmesi gerektiğini aktarmıştır (Zosimus, *HN*, 2.49; Gibbon, 2019, 118). Ancak Constantius *augustus*lukta asla vazgeçmeyeceğini, Tanrı sayesinde kazanacağını ve kardeşi Constans'ın intikamını almak için savaşa devam edeceğini bildirmiş ve Philippus'un tutsaklığına rağmen karşı tarafın elçisine

zarar vermemiştir (Zosimus, *HN*, 49; Gibbon, 2019, 118). Elçi Titianus geri döndükten sonra 351 yılı Ağustos ayında Magnentius Siscia'yı ele geçirmiş ve Sirmium'u da almak için hızlıca ilerlemeye devam etmiştir (Zosimus, *HN*, 2.49; Zeisel, 1967, 36). Zosimus'un ifadelerinden Magnentius'un Siscia'yı aldıktan sonra Savus Irmağı çevresindeki tüm yerleşim yerlerini yağmalayarak Sirmium'a ilerleyebilme fırsatı bulmasının Constantius'un ordusunu Cibalae Ovası'na yerleştirmiş olduğundan kaynaklandığı çıkarımına varmak mümkündür. Ancak isyancının Sirmium'u işgal etme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır; Constantius'un kuvvetleri orada olmasalar da şehrin muhafızları ve sakinleri bu hamleye engel olmuşlardır (Zosimus, 49; *HN*, Zeisel, 1967, 37). Bu şekilde geri püskürtülen isyancı ve ordusu bu kez Mursa (Osijek) Şehri'nin kapılarına dayanmış ve bir kez de buradaki halk tarafından siperlerden atılan mızraklar ve taşlarla durdurulmaya çalışılmıştır (*HN*, 2.49). Haberi alan Constantius ordusunun yönünü Mursa'ya çevirmiş ve 28 Eylül 351 tarihinde iki ordu burada karşı karşıya gelmiştir (Zonaras, *Historiae*, 13.8; Zosimus, *HN*, 2.50). Burada Zosimus'un tarafların savaş stratejilerine dair verdiği detaylar günümüze ulaşmış başka hiçbir antik kaynakta bulunmadığından dikkate değerdir:

“Magnentius şehrin kapılarını ateşe vermişti. Kapılardaki demiri eritip ordusunun şehre girmesi için yol açmaya çalışıyordu. Ama bu girişimi başarısız oldu; çünkü surlardakiler ateşin üzerine çok miktarda su döküyorlardı. Constantius'un Mursa'ya doğru geldiğini öğrenince aşağıda anlattığım gibi farklı bir strateji izledi. Şehrin ön tarafında daha önce-leri yarışmalar ve askeri eğitimler için ayrılmış bir stadyum vardı ama şimdi üstü tamamen ağaçlarla kaplanmıştı. Oraya dört tane Gallialılar birliği sakladı ve onlara Constantius şehre yaklaşınca ona ansızın saldırılarını ve askerlerini şehre giremeden imha etmelerini emretti. Ancak, bu saklanma işi surlar üzerinde duranlar tarafından fark edildi ve Constantius süratle komutanları Scudilo (Germen yüksek rütbeli komutan) ve Mandus'u (ordu komutanı) oraya gönderdi. Yeteneklerine göre okçularını seçtiler ve onlarla beraber stadyumun etrafını sardılar. Stadyumun üst katlarına da adamlar çıktı ve içeridekileri tamamen kuşattılar ve hepsini ok yağmuruna tuttular. Bazıları kalkanlarıyla kendini koruyarak kapılardan kurtulmaya çalıştılar. Ama bu şekilde hareket edenlere de mızraklarla ve kılıçlarla saldırdılar ve hepsini öldürünceye kadar devam ettiler. Böylece Magnentius'un planı suya düştü, aslında onun ava gönderdikleri avlandılar. Ve şimdi iki ordu Mursa önlerindeki ovada karşı karşıya geldiler. Daha öncekilere hiç benzemeyen bu savaşta her iki taraftan da çok adam öldü.

Constantius bunun bir iç savaşa dönüştüğünü ve zaferin kendisini pek de sevindirmeyeceğini gördü. Bu kadar insanın ölümünden sonra Roma orduları zayıflayacak ve her tarafta pusuda bekleyen barbar ordularına karşı gelemeyecekti. Savaşı anlaşma yoluyla bitirme fikri aklına yattı. O bunları düşünürken ordularda birbirleriyle kıyasıya savaşıyordu. Magnentius'un adamları kapıldıkları heyecanla gece dahi savaşımaya devam ediyorlardı. Komutanları da hem görevlerini canla başla yapıyorlar hem de askerlerini düşmanı yok etmeleri için zorluyorlardı. Constantius'un liderine Romalı gururunu ve cesaretini hatırlatıyorlardı. Ve şimdi geceni bir yarısında kılıç, mızrak ve ellerine ne geçerse birbirlerini öldürüyorlardı. Ne karanlık ne de savaşı normalde durdurabilecek herhangi bir sebep aralarındaki düşmanlığı ve katliamları durdurmaya yetti. Aslında hep beraber omuz omuza ölmeyi en büyük talih olarak görüyorlardı. Generalleri de muazzam cesaret ve kahramanlıklar sergiliyorlardı. Diğer ölenlerin arasına Abulci askerlerini (II. Constantius için savaşan güçlerden biri) yöneten Arcadius (Abulci birliğinin komutanı)

ve Armenia'dan gelen atlı okçuların liderliğini yapan Menelaus da dâhil olmuştu." (HN, 2.50-51).

Savaşta uygulanan taktiklerle ilgili olarak Zosimus dışında bir de Iulianus'a başvurmak gerekmektedir. Zira Iulianus'un Constantius'a övgü söylevlerinde verdiği bilgiler her ne kadar açıkça taraflı olsa da en azından imparatorun savaş hattında belirlediği düzen açısından önemli bir anekdot sunmaktadır: Buna göre Constantius'un ordusunda; "kanatlarda her biri ikişer sıra halinde ayrılmış ağır süvari birlikleri, merkezde bir ön piyade hattı, arkada okçu ve nişancıardan oluşan bir arka hat mevcuttur. Ordunun sağ tarafında Davus Nehri sol tarafında ise açık arazi bulunmaktadır" (Iulianus, *Orationes*, 1.36bc-1.37b; Zeisel, 1967, 37). Iulianus ayrıca Magnentius'un manevralarına dair bir bilgi vermemiş ancak düzensiz bulunduğu ordusuyla savaş stratejisi konusunda yetersiz olduğunun altını çizmekle yetinmiş ve isyancıyı savaş şarkısını duyduğunda dahi titremeye başlayan, fırsatını bulduğunda firar edecek olan bir korkak olarak betimlemiştir (Iulianus, *Orationes*, 2.36bc;). Gibbon, Zosimus'un yukarıdaki ifadelerini Iulianus ve Zonaras'ın yorumlarıyla karşılaştırdığında özellikle Magnentius'un tutumu konusunda Iulianus'u değil Zosimus ve Zonaras'ı dikkate almayı tercih ettiğini belirtmiştir (Gibbon, 2019, 120). Çünkü Gibbon'a göre Magnentius, Iulianus'un iddiasının aksine, tıpkı Zosimus'un anlattığı gibi tüm gücü tamamen tükenmeden mücadeleden kaçmayı asla düşünmemiş ve sonuna kadar cesaretle savaşmıştır (Iulianus, *Orationes*, 2.36bc, 2.38b). Magnentius'un Mursa Savaşı'ndaki en büyük dezavantajı, aslen bir Frank olmasına rağmen tamamen bir Romalı gibi yetişmiş olan başarılı general Silvanus'un muharebeden hemen önce birliklerine verdiği bir emirle imparatorun safına geçmesiyle ihanete uğramış olmasıdır (Ammianus, *Res Gestae*, 15.5.33; Zonaras, *Historiae*, 13.8). Bu büyük kopmayla Magnentius'a ait birliklerin sağ kanadı kırılmış ve karşı tarafın sol kanadından gelen bir darbe ile yeniden vaziyet almaları mümkün olmamıştır (Zeisel, 1967, 38).

Antik kaynaklar savaşın oldukça tehlikeli bir çarpışma olduğu konusunda hemfikirdirler ancak sonucu hususunda farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Örneğin Iulianus'un yorumuna göre savaş Constantius tarafından çok da zorlanmadan kazanılmışken Zonaras, Magnentius'un askerlerinin üçte ikisini Constantius'un ise yüzde kırkını kaybettiğini kaydetmiştir (Iulianus, Zonaras, *Historiae*, 13.8; Potter, 2004, 473). Zonaras'ın aktardığına göre Constantius'un seksen bin askerinden otuz bini; Magnentius'un ise otuz altı bin askerinden yirmi dört bini ölmüştür (Zonaras, *Historiae*, 13.8). Öte yandan Zosimus Constantius'un galibiyetini kabul etmiş ancak çatışmanın her iki taraf için de eşit derecede felaketle sonuçlandığının altını çizmiştir (Zosimus, HN, 2.51). Zosimus zaten Sasani tehlikesi konusunda endişelenen ve şimdi de askerlerinin yarısını kaybeden Constantius'un çaresizliğine vurgu yaparak imparatorun galibiyete değil, yakın gelecekteki muhtemel iç savaşa odaklandığını belirtmektedir (Zosimus, HN, 2.51). Pagan bakış açısıyla sunduğu Constantius portresindeki ton dikkate alındığında ve eserin bu bölümlerinin büyük ölçüde yine pagan bir tarih yazarı olan Eunapius'tan yararlanılarak oluşturulduğu hatırlandığında Zosimus'un sunumunda galibiyeti sevinçle karşılamaması makul görünmektedir (Photius, *Bibliotheca*, 98; Martin, 1866, 22; Scavone, 1970; Blockley, 1983, 18; Baker, 1987). Zira modern literatürde de kimi araştırmacı Constantius'un zaferini kabul ederken çoğu araştırmacı savaşta hangi tarafın üstün geldiğinden ziyade verilen kayıplara odaklanmış ve Batı Roma ordusunun zayıflayıp çok uzun bir süre toparlanamamasına sebep olan Mursa Savaşı'nı, Roma İmparatorluk tarihinin en kanlı iç savaşı olarak addetmiştir (Zeisel, 1967, 38; Mudd, 1984, 102; Williams ve Friell, 1998, 23; Barnes, 2001, 105; Lee, 2007, 73). Diğer taraftan Zeisel, Mursa Savaşı'nın yeni oluşturulmuş ağır süvari birliklerinin ilk zaferi olduğuna ve bu birliklerin gele-

cek yüzyıllar boyunca Roma ordusunun en büyük dayanağı olacağına dikkat çekmiştir (Zeisel, 1967, 38). Gibbon ise, Constantius'un zaferini süvarilere özellikle de cesaretlerini övdüğü Germen birliklere borçlu olduğunun altını çizmekle beraber zaferin aynı anda üç ok atabildiği için Menelaus adındaki okçu sayesinde kazanıldığını düşünen Zosimus'u askeri meseleler konusunda yetersiz bilgisi noktasında eleştirmiştir (Gibbon, 2019, 119):

“Menelaus hakkında söylenenler sessizce geçiştirilecek gibi değil. Yayına üç ok taktığı ve her atışta bir değil tam üç düşman birden öldürdüğü söylenir. Bu atış tekniğini kullanarak düşmandan hiç de azımsanmayacak kadar adam öldürdü. Ve neredeyse düşmanın kaçmasının tek başına sebep gibiydi. Ama yine de Magnentius'un ordusunun en rütbeli komutanı olan Romulus tarafından öldürülmüştü. Romulus da Menelaus'un attığı bir mızrakla daha önce yere yığılmıştı ama pes etmemiş ve kendisini yere yıkan adamı öldürene kadar savaşıyordu.” (Zosimus, HN, 2.52).

En nihayetinde Mursa Savaşı sona ermiş, 352 yılına gelindiğinde II. Constantius, Sarmatlılarla kısa süren bir mücadele vermiş ve ardından İtalya'yı ele geçirmiştir (Potter, 2004, 474). Magnentius ise askerlerinin büyük bir kısmı Constantius'un tarafına geçtiğinden çareyi Galya'ya çekilmekte bulmuş ve yeni bir direniş için kardeşi *caesar* Decentius'u da yanına alarak İtalya'ya yönelmiştir ancak İtalya'da halk ve ordu tarafından destek görmeyince buradan ayrılmak zorunda kalmıştır (Socrates, HE, 2.32; Sozomenus, HE, 4.7; Potter, 2004, Gibbon, 2019, 120-121). Tüm hamleleri Germen kavimlerden büyük askeri yardım sağlayan Constantius'un birlikleri tarafından engellenmiş olan Magnentius Galya'ya kaçmıştır (Zonaras, *Historiae*, 13.8; Hunt, 2010, 197; Mitchell, 2016, 106). Daha fazla direnemeyeceğinin farkında olan isyancı, *augustus*luktan vazgeçmiş ve imparatorun affına sığınmıştır fakat bu boyun eğme habisi Constantius tarafından kabul görmemiştir (Zonaras, *Historiae*, 13. 8; Gibbon, 2019, 122). Kardeşinin katilini yok etmeye niyetli olan Constantius, saklandığı Lugdunum'da (Lyon) da halk tarafından barındırılmayan Magnentius'u son olarak 353 yılı baharında Galya'da Mons Seleucus'da yaşanan savaşta bozguna uğratmıştır (Hunt, 2010; 195-197; Potter, 2004, 474; Mitchell, 2016, 106, Gibbon, 2019, 123). Mons Seleucus Savaşı'nda yediği darbeyle geleceğe dair tüm umutları tükenen Magnentius'un başkaldırısı 10 Ağustos 353 tarihinde Lugdunum'daki 7.29; Socrates, HN, 4.7; Sozomenus, HN, 2.32; Philostorgius, HE, 3.22; Potter, 2004, 474): *“Bu yüzden, hiçbir yerde kaynak bulamayınca şerefli bir intiharı şerefsiz bir öldürülmeye tercih etti ve bu hayatı düşmanın elleriyle değil kendi elleriyle terk etmeyi seçti”* (Zosimus, HN, 2.53). Kaynaklardan öğrendiğimize göre kardeşi Decentius da kendi yaşamına son vermiştir (Paulus Orosius, *Adversus Paganos*, 7.29; Eutropius, *Breviarium*, 10.12; Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 42.10; Socrates, HE, 2.32. 2; Sozomenus, HE, 6.2; Zonaras, *Historiae*, 13.9). Daha sonra II. Constantius Roma İmparatorluğu'nun tek *augustus*u olarak Magnentius yandaşlarının tümünü ortadan kaldırmıştır (Paulus Orosius, *Adversus Paganos*, 7.29; Ammianus, *Res Gestae*, 14.5-6).

Harita: Illyricum. İmparatorluğun savaş alanı (Mitchell, 2016, 107).

II. Constantius'un Hristiyan Politikası

Mursa Savaşı'ndan önce iki ordu da karşılıklı gün boyu hareketsiz bir biçimde konuşlanmışken II. Constantius askerlerini harekete geçirmek için cesaret verici konuşmalar yapmakta Magnentius da çeşitli vaatlerle adamlarına sadık ve iyi olmaları için yalvarmaktadır (Zosimus, *HN*, 2.47, Zonaras, *Historiae*, 13.8). Philostorgius Constantius'un savaşa hazır hissettiği sırada Jerusalem'de (Kudüs), Şavuot'ta (Πεντηκοστή) saat tam üçü gösterirken gökyüzünde muazzam büyüklükte ve güneş ışınlarını gölgede bırakacak kadar parlak bir haç işaretinin belirdiğinden bahsetmektedir (*HE*, 3.25). Çevresini taç gibi saran bir gökkuşağı ile civara yayılan bu görü Tanrı tarafından gönderilen bir "iyi şans" işareti olarak yorumlanmıştır. Zira gökkuşağı iyi niyeti temsil ederken taç da imparatorun zaferi anlamına gelmektedir. Philostorgius için bu tapılası görü sadece Constantius'un karargahındakilere sonsuz bir cesaret vermekle kalmamış aynı zamanda Magnentius'un putperest askerlerine de görünmüş ve onlarda ise çaresiz bir korku yaratmıştır. Nitekim Magnentius art arda gelen çatışmalarda yenilmiş ve tüm gücünü kaybetmiştir (Philostorgius, *HE*, 3.26). Socrates de gökyüzünde beliren bir haç işaretinden bahsetmiş ancak Philostorgius'tan farklı olarak bu işareti Gallus ile ilişkilendirmiştir; ona göre bu görü Gallus Antiocchia'ya giriş yaptığı an parlamıştır (Socrates, *HE*, 2.28.22). Socrates'in kısa ve öz hikayesi ile Philostorgius ve Sozomenus'un görünümün Jerusalem'de ortaya çıkması ile başlayan daha uzun anlatımları arasındaki ayrım muhtemelen yararlandıkları kaynakların çeşitliliğinden kaynaklanmıştır (Philostorgius, *HE*, 3.26; Sozomenus, *HE*, 4.5). Ayrıca Philostorgius her iki kilise tarihçisinden farklı olarak gökyüzünde ortaya çıkan bu görüntü için net bir tarih olarak Şavuot'un üçüncü saatini vermiş ve işaretin Constantius ve Magnentius'un ordularının da tecrübe edeceği

şekilde Balkanlar'da da görüldüğünü belirtmiştir. J. M. Hunt'a göre Constantius ve askerlerinin cesaretle doldururken, batıl inançlara bağımlı olan Magnentius ve yandaşlarını korkutan söz konusu "vizyon" savaşın sonucuna dair Constantius yanlısı bir geleneği temsil etmektedir (Hunt, 2010, 195). Nitekim Philostorgius'un görüşü anlatısı Hristiyan imparatorun pagan bir tiranla mücadelesi öncesi tanrı tarafından gönderilen zafer alameti gibi sunulmuştur (*omen victoriae*).

Hristiyan kaynaklar "savaş boyunca bir şehit mezarında" dua eden Constantius'un zafer haberini alır almaz bunu Tanrı'nın bir lütfu olarak kabul ettiğini kaydetmişler ve Constantius'un batı yakasını almasıyla hem imparatorluğun hem de kilisenin yeniden bütünleşeceğine olan inancına dikkat çekmişlerdir (Barnes, 2001, 109; Hunt, 2008, 20). Dini konularla babası Constantinus'tan çok daha fazla ilgili olduğu bilinen Constantius'un en büyük hedeflerinden biri kiliseyi bir çatı altında toplamaktır (Mitchell, 2016, 423). Tek başına tahta geçtiği andan itibaren hedefine yönelik girişimlerde bulunan Constantius'un bu isteğini gerçekleştirmesi daha evvelki din tartışmalarının odağı olan ve 335 yılında batıya sürülen İskenderiye piskoposu Athanasius'u İskenderiye'ye geri alıp almamasına bağlanmıştır (Potter, 2000, 474; Barnes, 2001, 109-110; Mitchell, 2016, 422-424). Bu ihtimalin aksine II. Constantius, toplattığı konsillerde Athanasius'un aleyhinde kararlar alınması için çabalamıştır. Aryanizm yanlısı olan imparatorun hükümdarlığında (337-361) inanç birliği ve doğu batı kiliselerinin bütünlüğüne yönelik tartışmaların yaşandığı konsiller⁴ bu bağlamda başarısız olduğundan 351 yılında Sirmium'da, 353 yılında da Arles'de gündem maddelerinden biri Athanasius olan toplantılar düzenlenmiştir (Socrates, *HE*, 2.29; Sozomenus, *HE*, 4.46; Williams ve Friell, 1998, 33; Brown, 2000, 54; Barnes, 2001, 109; Kaçar, 2009, 98-110). Sirmium Konsili'nde kendisi ile ilgili net bir karar çıkmayan Athanasius, Arles Konsili'nde alınan kararlarla tekrar sürgüne gönderilmiştir (Barnes, 2001, 115). Athanasius ile ilgili alınan karar dahil II. Constantius, kardeşleriyle yaşadığı dinsel mücadeleyi de kapsayan hükümdarlığı boyunca çabaladığı ortak inanç meselesini bir dizi konsil ve uyguladığı baskı ile arzu ettiği şekilde nihayete erdirmiş gibidir (Kaçar, 2009, 105). Böylece Constantinus döneminde taraftar kitlesini genişleten ancak 324 yılında Nicea (İznik) Konsili'nde öncüsü Arius'un aforoz edilmesinin yepyeni tartışmalara yol açtığı Ariusçu fikir, II. Constantius sayesinde uzunca yıllar destek görmeye devam etmiştir. Sozomenus'a göre II. Constantius'un asla vazgeçmediği Ariusçuluğun yeniden yükselişe geçmesi için verdiği çabada en büyük yardımcısı eşi Eusebia olmuştur (Sozomenus, *HE*, 3.2).

Magnentius'un Pagan Propagandası

Günümüze ulaşmış arkeolojik, epigrafik ve nümismatik kalıntılar Magnentius'un politik mantığı ve dini yaklaşımı konusunda birtakım bilgiler vermektedir. Örneğin Ticinum (Pavia) ve Taurinum (Turin) şehirleri arasında bulunan bir mil taşı üzerinde yer alan betimlemeler, Magnentius'un kendisini "Roma Dünyası'nın kurtarıcısı", "özgürlüğün ve devletin restoratörü", "askerlerin ve eyaletlerin koruyucusu" addettiğinin birer kanıtı gibidir (Zeisel, 1967, 54, Ek 2, no. 5, 31-32; Barnes, 2001, 102).

⁴ II. Constantius döneminde Sirmium ve Arles konsilleri öncesi sonrası toplanan konsiller; Antiochea Konsili 341, Serdica Konsili (343), Philippolis Konsili (344), yine bir Antiochea Konsili (344), Arlate Konsili (353), Milano Konsili (355), "ikiz konsiller"; 359 yılında batıda Ariminum Konsili ve doğuda Seleukea Konsili, Constantinopolis Konsili (360). Bkz. (Barnes, 1980, 161; Özyıldırım, 2007, 1-40; Kaçar, 2009, 198-110; Kaçar, 2016, 463, 467).

“*liberatori orbis / Romani, restituto/ri libertatis et rei publicae, consevato/ri militum et provin/cialium, domino nos/tro Magnentio invic/to victo pri[n]cipi, victori / et triumphato. semper / Augusto.*” (ILS, 742).

Ayrıca Arles'te bulunmuş olan ve 19 Ocak 350 ile 18 Ağustos 353 yılları arasına tarihlenen sikkeler de benzer sıfatlarla Magnentius'un *augustus*luğunu betimlemiş (Kent, 1981, 212) ve aynı tasvirler Nepotianus'un 350 yılındaki isyanının Magnentius tarafından bastırılmasından sonra Roma'ya ait “*bis restituta libertas*” (ikinci kez restore edilmiş özgürlük) ve “*renovatio urbis Rome*” (Roma kentinin yenilenmesi) baskılı paralarda tekrar edilmiştir (Kent, 1959, 105; Kent, 1981, 261, 266). Bunun yanı sıra Trier'de bulunan Magnentius'un bir gemi üzerinde askeri kıyafetlerle, küre üzerinde bir anka kuşunu tuttuğu (bu zaferi elde etmek anlamında kullanılmaktadır) ve arka yüzde “*khi*” ve “*rho*” harflerinden oluşan labarumun (İsa monogramı) bulunduğu sikkelerin üzerinde de “*fel. temp. reparatio*” (= *felicium temporum reparatio*: başarılı dönemlerin geri gelmesi) ifadeleri yer almaktadır (Kent, 1959, 107; Kent, 1981, 153). Barnes, Magnentius'un büstünün bulunduğu sikkelerde İsa monogramının yer almasının sebebinin, isyancının Constantinus'un askeri ve politik başarısının kaynağının din değiştirerek Hristiyanlığı seçmesi olduğunu düşünmesinden ve kendisine Constantinus'un politikasını taklit ederek bir profil oluşturmaya çalışmasından kaynaklandığını öne sürmüştür (Barnes, 2001, 102). Burada daha da önemlisi ölümden sonra kaynaklarda pagan ve tiran olarak anılan Magnentius'un Barnes ve diğer modern araştırmacılar tarafından Hristiyan kabul edilmesidir⁵. Nitekim elimizde kesin bir kanıt olmamasına rağmen antik kaynaklarca Magnentius genellikle pagan kabul edilmektedir. Örneğin Zosimus'a göre Magnentius'un annesi gelecekteki olaylara dair kehanette bulunma yeteneğine sahip bir kadındır. Hikayeye göre Magnentius savaş için Pannonia'ya doğru ilerlerken annesinin kendisini güzergah konusunda uyararak Illyria üzerinden gitmesini önermiş ancak Magnentius “*daha önce birçok konuda gerçek bir kâhin olduğunu ispatlamış*” olan annesinin sözünü dinlememiştir (HN, 2.46). Magnentius'un “bu kez” annesinin kehanetine aldırış etmemesi pagan bir anne tarafından yetiştirildiği ve savaş öncesi “bir kahin” olarak annesine başvurduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bilindiği üzere kahinler ve kehanetlerin varlığı Hristiyanlardan ziyade paganlarda kabul görmektedir. Zonaras da Magnentius'un kadın bir büyücünün yönlendirmesi ile savaş öncesi yaptığı büyülerden bahsetmiştir (Zonaras, *Historiae*, 13.8). Zonaras'ın anlatısına göre Magnentius kadın bir büyücünün tavsiyeleriyle genç bir kızı kurban edip kanını şarapla karıştırarak bu karışımı askerlerinin içmesini sağlamış; aynı anda büyücü kadın da *daimon*ların (δαίμων: tanrılarla insanlar arasındaki ilahi varlık) yardımı için yakarıp ürkütücü ritüelini gerçekleştirmiştir (Zonaras, *Historiae*, 13.8). Zonaras'dan yıllar önce Philostorgius'un Magnentius ve yandaşlarını “*daimonlara tapmaya eğilimli kişiler*” tanımlaması Zonaras'ın da “kara büyü” anlatısı ile tamamlanmaktadır (Philostorgius, 3.26; Zonaras, 13.8). M. Hunt, Zonaras'ın Magnentius için ordugahta büyüye başvurduğuna dair kayıtlarını okumuş ancak modern araştırmacıların büyü kullanımını Magnentius'un paganlığı için bir kanıt olarak görmediklerini ifade etmiştir (Hunt, 2010, 196). Zira bilindiği üzere özellikle savaş öncesi büyü ya da kahinlere başvurmak antikçağ tarih yazımında tiranların genel tasviri için kullanılan bir unsurdur. Ancak Amidon'un da not ettiği üzere nümismatik buluntular Magnentius ve taraftarlarının pagan inancını desteklememektedir (Amidon, 2007, 59, dipnot 73). Tüm bu bilgiler ışığında Barnes, Magnentius'un pagan olduğunu reddetmekte ve Hristiyanlığına dair iddiasını sürdürmektedir (Barnes, 2001, 102).

⁵ Stephen Mitchell da Magnentius'un Hristiyan olduğu görüşünü kabul eden tarihçilerdendir (Mitchell, 2016, 389).

Magnentius'un Hristiyan bir tavırda olduğunu düşünen Zeisel, 1967 yılında yaptığı çalışmasında isyancının Athanasius ile kurduğu bağ üzerinde durmuştur (Zeisel, 1967, 29). Buradaki teze göre ikili arasındaki ilişki Magnentius'un Athanasius'un etrafındaki Hristiyanları yanına çekme çabasının bir parçası olarak kabul edilebilir. Magnentius'un Athanasius ile olan ilişkisi dikkate alındığında onun İznik itikadı taraftarı olduğu çıkarımına varmak mümkündür ki Rubin'e göre durumun imparator Constantius'un nazarında öyle olduğu kesindir (Rubin, 1998, 132). Tüm bunların yanı sıra Magnentius'un herhangi bir dinsel zorbalıkta bulunduğu gözlemlenmediği gibi II. Constantius gibi kilise meselelerinin de içinde yer almamıştır. Zeisel'in bu noktadaki tezi, Magnentius'un hakimiyeti altındaki tüm dinlerin desteğini almak istediği üzerine geliştirilmiştir (Zeisel, 1967, 31). Zeisel'e göre Magnentius'un Hristiyanlar tarafından kabul edilmiş olması hem Athanasius ile kurduğu ilişkiler bağlamında hem de Decentius'un egemenlik dönemine tarihlenen ve “*khi-rho*” sembolünü taşıyan yukarıda bahsi geçen yazıt vasıtasıyla kanıtlanmıştır (Zeisel, 1967, 31, yazıt için bkz. Ek 2, no. 5, s. 54). Magnentius'un hiçbir zaman kendisini Hristiyan inancın gerçek bir savunucusu olarak yansıtmadığını ifade eden Zeisel, bu argümanı savunmakla beraber Magnentius'un politikasını belli bir dini temele dayandırmadığını, sonradan edindiği konumunu korumak için farklı görüşleri kullandığını öne sürmüş ve isyancının propagandasına dair küçük bir ipucu vermesi bakımından başlangıçtaki çekimserliğine dikkat çekmek için Mursa'da birliklerine yaptığı konuşmanın bir parçasını alıntılamıştır:

“Daha sonra gün doğumunda askerleri tekrar topladı ve onlara Constans'ın sarhoş ve kendinde değilken onları nasıl aşağıladığını ve onun devlete karşı işlediği suçlara askerlerin nasıl tahammül edemediklerini, şehirleri o alçak hayvandan kurtardıklarında istememesine rağmen zorla imparatorluğu kendisine (Magnentius'a) layık gördüklerini tek tek anlattı.” (Zosimus, HN, 2.47).

Magnentius'un gösterdiği dini eğilim uyguladığı yasal düzenlemeler bağlamında da ayrıca ele alınmıştır. Magnentius'un Constantinus tarafından 324 yılında doğu eyaletlerine getirilmiş ve Constans zamanında (341) ise batı eyaletlerine de uygulanmış olan pagan kurbanları yasağını kaldırmış olduğu bilgisi Magnentius'un açık bir şekilde pagan sempatizanı olduğunu göstermektedir (Eusebius, VC, 2.45; *Codex Theodosianus*, 16.10.1; Barnes, 1984, 71; Bradbury, 1994, 121). Constantius'un daha sonra yasaklayacağı (Kasım 353) gece kurbanlarının (*nocturnal*) Magnentius tarafından serbest bırakılması dikkat çekicidir (*Codex Theodosianus*, 16.10.5). J. M. Hunt bu noktada David Hunt'ın Constantius'un bir aflu Roma'daki senatörleri ve Magnentius yandaşlarını kendisinin yanına Pannonia'ya kaçmaları için kandırmasının ardından Magnentius'un harekete geçerek gece kurbanlarına izin verdiği vurgusunu hatırlatmaktadır (Hunt, 2008, 21-22; Hunt, 2010, 194):

“Mursa Savaşı sonucu Constantius'un zafer haberi Magnentius'un başkentteki muhaliflerini cesaretlendirmiştir. Sadık senatörler ve Constantius'un zamanında af teklifi ile ikna ettiği, isyancının eski taraftarları dahi Pannonia'da bulunan Constantius'a kaçmışlardır. İhanetin bu arkaplanına karşı, Magnentius'un Roma'da gece kurbanlarını yeniden serbest bırakmasını, dini inanç imtiyazından ziyade Roma kurumunun değişken bağlılıkları karşısında politik çıkar olarak algılamalıyız. Zira Magnentius'u dindar bir pagan ve büyü tutkunu yapan sadece muhalif baskısıdır.” (Hunt, 2008, 21-22).

Sonuç olarak iki araştırmacının ortak fikri: Magnentius'un Roma'daki paganlar için sağladığı bu ayrıcalığın Magnentius'un inancından kaynaklamadığı ve oradaki konumunu güçlendirmesini sağlayacak bir çıkar ürünü olduğu yönündedir. Buradaki nihai çıkarım Philostorgius'un Mursa

Savaş'ından önce görülen haç vizyonunun anlatımını sunarken Magnentius'un ordusunu pagan addederek savaşı dini bir çatışma olarak ele alması ve Socrates ve Sozomenus'un aksine kutsal bir vaka gibi değerlendirmesidir.

Zeisel'e göre Magnentius'un gece kurbanlarını serbest bırakması ile pagan sempatzanı olduğu varsayımı hükümdarlığı sırasında adına basılmış paraların Hristiyan motifleri sebebiyle zaten geri plana atılmıştır (Zeisel, 1967, 31). Magnentius'un yaşadığı dönemde birçok eyalet valisi (*praefectus urbi*) pagandır ve 338 yılından 350 yılına kadar yapılan sayımların sonucunda sadece Petronius Probinus (345-346) adındaki Romalı bir valinin (*praefectus*) kesin bir şekilde Hristiyan olduğu kaydı mevcuttur (Chastagnol, 1960, 415). Bu sayının 352-361 yılları arasında ve sonrasında eşitlendiği aynı kayıtlarda açıkça gösterilmektedir (Chastagnol, 1960, 422, 428). Zeisel, Roma senatosunun çoğunluğunu paganların oluşturduğu bilgisini dikkate alarak Magnentius'un pagan yandaş çekme çabasında olduğu fikrini savunmuş ve yukarıda açıkladığımız Magnentius'un "konumunu korumak için farklı görüşleri kullandığı" tezini sürdürmüştür (Zeisel, 1967, 31; Cameron, 2011, 33).

Magnentius'un pagan olduğu görüşünü savunan Rubin, isyancı adına basılan paralarda Hristiyan motiflerin bulunmasının anlaşılmasız gelebileceğini ifade ederek, günahkar bir pagan olsa bile bir gasıbın muhalif yönetim tarafından lanetlenmesinin (*condemnatio*) emperyal propaganda ile örtüşmediğini belirtmiş, aynı şekilde Hristiyan olduğu kesin olarak bilinen isyancılar (Vetranio, Silvanus, Magnus Maximus) için de kınamak için kullanılmış herhangi bir kalıntıya da rastlanmadığını eklemiştir (Rubin, 1998, 131). Rubin'e göre gece kurbanları izni ayrıca bir delildir. Rubin için, Chastagnol'un verdiği liste dikkate alındığında, Magnentius'un paganlığına dair diğer bir kanıt ise eyalet valilerini bizzat paganlardan seçmiş olmasıdır (Chastagnol, 1960, 415; Rubin, 1998, 132). Tüm bu veriler Magnentius'un sadece tarafsız olmak adına paganizme hoşgörülü bir tutum sergilediğini değil şahsen paganizme eğilimli olduğu gerçeğini göstermektedir. Ayrıca Zosimus'tan edindiğimiz bilgiye göre Iulianus Magnentius'un Pannnonia ve Moesia'da kurtulan birliklerini bünyesine katarak Naissus'a (Niş) doğru ilerlemiştir (Zosimus, *HN*, 3.11). Burada dikkate değer olan; Zosimus'un Iulianus'un 361 yılında Naissus'dan Maximus'a (filozof-teürjist Maximinus Ephesus, 310-372) yazdığı bir mektuptan edindiği Iulianus ve askerlerinin tanrılara ibadet ettikleri bilgisini vermesi ve kehanetlere başvurduklarını aktarmasıdır (Zosimus, *HN*, 3.11; Iulianus, *Epistulae*, 8; Rubin, 1998, 138). Bu durum Magnentius'un ordugahta gerçekleştirdiği büyü uygulamasında samimi olduğuna bir kanıt oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere Magnentius'un kısa süren hükümdarlığında paganizmi iyileştirmeye yönelik girişimine dair bilgilere, Zosimus dışında Philostorgius ve Zonaras'ın anlatımlarında da rastlanmıştır. En nihayetinde tüm bu veriler ve tartışmalara dayanarak Magnentius'un kalıplara uymaksızın ılımlı bir pagan olarak propagandasını yürütmeye ve herhangi bir inanca tutkuyla bağlı olmadan, din politikasını şartlara uygun bir şekilde geliştirmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Mursa Savaşı öncesinde yaşananlara dair Zonaras tarafından aktarılan "büyü" anekdotu ile Philostorgius'un görüş anlatısı Hristiyan imparatorun pagan bir tiranla mücadelesinin betimlendiği canlı tasvirler gibidir (Zonaras, *Historiae*, 13.8; Philostorgius, *HE*, 3.26).

SONUÇ

Diocletianus'un kurduğu dörtlü yönetim sistemi ile III. yüzyıl krizinin taht kavgaları ve sınırların korunması konusunda güvence altına alındığına inanılan imparatorluk, Diocletianus'un feragati ile yeni bir kaos sürecinden geçmiştir (Lactantius, *DMP*, 18.1-8). Dörtler erkinin

güçlü bir parçası olan Constantinus'un ortak imparatoru Licinius'u devre dışı bıraktığında artık imparatorluğun tek ve Hristiyan bir hakimi vardır. Constantinus, hoşgörüsüyle yürütmeye çalıştığı din politikası ve sınır mücadeleleri ile imparatorluğun hem içerde hem de dışarda güvenli bir temele oturmuş gibi görünmektedir. Ayrıca gerçek birer Hristiyan gibi yetiştirdiği ve imparatorluğun gelecekteki sahipleri olan hayattaki üç oğlunun yönetimdeki konumlarını ölmeden önce belirlemiştir. Yukarıda incelendiği üzere Constantinus'un ölümü ile arzu ettiği huzur ortamının aksine oluşan kargaşa ortamı hanedan içi cinayetlerle son bulmuş ve üç kardeş ancak o zaman *augustus*lar olarak emperyal güce kavuşmuşlardır. Constantinus dönemi ve Iulianus'un hüküm sürdüğü yıllar antik kaynaklarda ilgiyle işlenmiş konulardır. Zosimus için de Constantinus'un ölümünden sonra Constantinus'un oğulları arasında yaşanan siyasi anlaşmazlıklar ve imparatorluğun o sırada barbarlarla verdiği mücadeleler, "gerileyiş" sürecinin parçaları olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Zosimus için düşman istilalarıyla savaşırken zaten güçten düşen orduya alınan barbar askerlerin sayısının artması, imparatorların Hristiyanlığın yayılması için gösterdiği çaba ile paganizmin zayıflatılması, iç savaşlar ve teolojik tartışmalar imparatorluğun eski ihtişamını kaybettiren ana unsurlardır. Bu bağlamda II. Constantius, II. Constantius ve Constans'ın iktidar yarışı sırasında Constans'ın II. Constantinus'u öldürtmesinden (340) on yıl sonra bir isyanla imparator ilan edilen Magnentius'un da Constans'ın ölümüne (350) sebep olması ile yaşanan gelişmeler Zosimus tarafından tüm ayrıntılarıyla kayda değer bulunmuştur (HN, 2.42; Barnes, 1980, 160-66). Bu tarihten sonra kardeşinin intikamını almak ve tahtı tekelinde tutmak için çabalayan II. Constantius'un isyancı ile arasında meydana gelen ve kayıtlara tarihin en kanlı iç savaşı olarak geçen Mursa Savaşı'nı Zosimus'un tasvirinden takip etmek mümkündür. Zira daha önce de belirttiğimiz üzere her ne kadar siyasi ve askeri yorumlarda yetersiz kabul edilse de Zosimus'un pagan perspektifinden sunduğu imparator portreleri çağının kaynaklarında her zaman bu kadar canlı tutulmamıştır. Aynı zamanda kronolojisinde birtakım hatalar tespit edilmiş olsa da *Historia Nova*'nın ilgili pasajları iki büyük hükümdar Constantinus ve Iulianus arasındaki geçiş sürecinde yaşanan ve sonuçları Roma İmparatorluğu yönetimini direkt olarak etkileyen Mursa Savaşı anlatısı için elimizdeki tek kaynak olma özelliğini taşımaktadır.

Hüküm sürdükleri yıllar boyunca imparatorlukta yarattıkları dini, siyasi, ekonomik, askeri etkilerle Constantinus ve Iulianus'un keskin karakterleri arasında silik kalan II. Constantius babasının başlattığı din politikasını sürdürmek için ölene kadar çabalamıştır. Gösterdiği çabayla Zosimus'un eleştirilerine maruz kalsa da 353 yılında pagan sempatzamı gasıp Magnentius'u ortadan kaldırdığında Hristiyan zaferinin bir kez daha kutlanmasına olanak sağlamıştır. Nitekim II. Constantius Mursa Savaşı galibiyetinden sonra özgün din politikası ile hüküm sürmeye devam etmiş ve kendini Aryanizm'in gelişimine adanmıştır. II. Constantius'a meydan okuyan Magnentius, Kilise tarihçisi Philostorgius için savaştan önceki haç vizyonunun görülme esnasında paniğe kapılan ve batıl inançların peşinden giden bir adam, Roma imparatoru Iulianus'un söylevlerinde savaş ilahisini duyar duymaz korkudan titremeye başlayan bir korkak, on ikinci yüzyıl tarihçisi Zonaras'ın kayıtlarında savaşı kazanma umuduyla büyüye başvuran bir pagan olarak nitelendirilirken, Zosimus nazarında savaş meydanını asla terk etmemiş cesaretli bir savaşçı ve ölümünü kendi elleriyle gerçekleştirecek kadar "şerefli" bir komutandır (Iulianus, *Orationes*, 2.36bc; Philostorgius, *HE*, 3.26; Zonaras, *Hitoriae*, 13.8). Savaşın sonunda Zosimus Magnentius'un ölüm şeklini bile överken Constantius'un zaferini sessizlikle karşılamıştır. Zira onun için bu kanlı iç savaş bir Roma imparatorunun galibiyetinden ziyade özellikle ordunun

verdiği kayıplar sebebiyle Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkımına zemin hazırlayan unsurlardan biri olmuştur.

KAYNAKLAR

- Almeida, Jason, (2007), Count Zosimus the Historian, San Jose State University, The Faculty of the Department of the History, Kaliforniya.
- Ammianus Marcellinus, (1986), The Later Roman Empire (AD 354-378), (Çev., Walter Hamilton), Penguin Classics, Oxford, New York.
- Ammianus Marcellinus, (2019), Res Gestae, (Çev. Samet Özgüler), Historia Kitap, İstanbul.
- Anonymus Valesianus, (2008), Valesius Seçkileri, (Çev., Turhan Kaçar), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Aurelius Victor, (1994), Liber De Caesaribus, (Çev., Harry W. Bird), Liverpool University Press, Liverpool.
- Averil, Cameron, (1993), The Later Roman Empire A.D. 284-430, Harvard University Press Londra.
- Baker, Aaron Evan, (1987), Eunapius and Zosimus: Problems of Chronology and Composition, Brown University, Department of Classics, Rhode Island.
- Barnes, Timothy David, (1980), "Imperial Chronology, A.D. 337-350, Phoenix, C. 37, S. 2, s. 160-166.
- Barnes, Timothy David, (1982), The New Empire of Diocletian and Constantine, Harvard University Press,
- Barnes, Timothy David, (1984), "Constantine's Prohibition of Pagan Sacrifice", The American Journal of Philology, C. 105, S. 1, s. 69-72.
- Barnes, Timothy David, (2001), Athanasius and Constantius: Theology and Politics in the Constantinian Empire, Harvard University Press, Cambridge.
- Baynes, Norman, (1925), "A Note on Interrogation.", Byzantion, S. 2, s. 149-151.
- Blockley, Roger C., (1983), The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus, Francis Cairns, Liverpool.
- Bradbury, Scott, (1994), "Constantine and the Problem of Anti-Pagan Legislation in the Fourth Century", Classical Philology, C. 89, S. 2, s. 120-139.
- Brown, Peter, (2000), Geç Antikçağ'da Roma ve Bizans Dünyası, (Çev., Turhan Kaçar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Burgess, R.W., (2008), "The Summer of Blood: The Great Massacre of 337 and the Proclamation of the Sons of Constantine", Dumbarton Oaks Papers, S. 62, s. 5-51.
- Cameron, Alan, (2011), The Last Pagans of Rome, Oxford University Press, New York.
- Chastagnol, Andre, (1960), La Prefecture Urbaine a Rome sous le Bas-Empire, Presses Universitaires de France, Paris.
- Chronica Minora, (1892), Monumenta Germanicae Historiae, (Ed. Theodor Mommsen), Weidmann, Berlin.

- Cinemre, İlhami Tekin, (2012), *Constantinus Hanedanı*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Cinemre, İlhami Tekin, (2016), “Geç Antik Çağ’da Savaş ve Barış: II. Constantius vs Shapur”, *Tarih Okulu Dergisi*, Y. 9, S. 25, s. 697-718.
- Codex Theodosianus, *The Theodosian Code and Novels and the Sirmonidian Constitutions*, (Çev., Clyde Pharr), Princeton University Press, New York.
- Dessau, Hermann, (1856-1931), *Inscriptones Latinae Selectae*, Weidmann, Berlin.
- Dürüşken, Çiğdem, (2003), *Roma Dini*, Eskiçağ Bilimler Enstitüsü Yayınları, İstanbul
- Eusebius, (1999), *Vita Constantini*, (Çev., Averil Cameron ve Stuart George Hall), Clarendon Press, Oxford.
- Eusebius, (1926-1932), *Historia Ecclesiastica*, (Çev., John Ernest Leonard Oulton ve Kirsopp Lake), Loeb Classical Library, Harvard University Press, Londra.
- Gibbon, Edward, *Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, 2. Cilt, (Çev., Asım Baltacıgil), İndie Yayınları, İstanbul.
- Eutropius, (2007), *Breviarium Historiae Romanae*, (Çev., Çiğdem Menzilioğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Hunt, David, (2008), “The Successors of Constantine”, (Ed., Averil Cameron ve Peter Garnsey), *Cambridge Ancient History*, C. 13, s. 1-43, Cambridge.
- Hunt, James Michael (2010), *Constantius II in the Ecclesiastical Historians*, Fordham University, Department of Classics, New York.
- Ioannes Malalas, (1986), *Chronographia*, (Çev., Elizabeth Jeffreys – Michael Jeffreys), Australian Association for Byzantine Studies, Melbourne 1986).
- Iulianus, (1913-1923), *The Works of the Emperor Julian 1-3*, (Çev., Wilmer Cave Wright), Harvard University Press, Harvard.
- Jones, Arnold Hugh Martin, (1964), *The Later Roman Empire 284-602: A Social, Economic and Administrative Survey*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Jones, A. H. M.; Martindale, J. R.; Morris, J., (1971), *The Prosopography of the Later Roman Empire*, C.1, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kaçar, Turhan, (2009), *Geç Antikçağ ’da Hristiyanlık, Doğu’da İsa Doktrini’nin Siyasi ve Entelektüel Tarihi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kaçar, Turhan, (2016), “Serdica Konsili M.S. 343: Doğu ve Batı Kiliselerinin Yol Ayrımı mı?”, *Vir Doctus Anatolicus*, C. 1, Kuzgun Yayınevi, s. 461-471, İstanbul.
- Kent, John Philip Cozens, (1959), “The Revolt of Trier Against Magnentius”, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*, C. 19, S. 6, s. 105-208.
- Kent, John Philip Cozens, (1981), *The Roman Imperial Coinage, The Family of Constantine I A.D. 337-364*, C. 3, Spink&Son Ltd, Londra.

- Lactantius, (1984), *De Mortibus Persecutorum*, (Çev. ve ed. J.L. Creed), Oxford University Press, New York.
- Lee, A. D. (2000), *Pagans and Christians in Late Antiquity, A Source Book*, Routledge, Londra.
- Lee, A. D. (2007), *War in Late Antiquity*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Libanius, (1908), *Orationes*, (Ed. Richard Foerster), B. G. Teubner Verlag, Leipzig.
- Martin, Rudold, Karl, (1866), *De fontibus Zosimi*, Berlin Üniversitesi, Berlin.
- Mitchell, Stephen, (2016), *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, (Çev., Turhan Kaçar), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Mudd, Mary Michaels, (1984), *Aspects of the Internal Government of the Later Roman Empire in the Reign of Constantius II, A.D. 337-361*, The State University of New Jersey, New Jersey.
- Notitia Dignitatum, (1876), *Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi Prouinciarum*, (Ed., Otto Seeck), Weidmann, Berlin.
- Örnek, Yasemin, (2013), *II. Constantius Döneminde Roma İmparatorluğu (Din ve Siyasi Tarih)*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Özyıldırım, Murat, (2007), “Arimium ve Seleukia Ad Calycadnum Konsilleri, 359 İkiz Konsiller Yılı, Olba, S. 14, s. 103-143.
- Paulus Orosius, (1981), *Historiae Adversus Paganos*, (Çev., Roy J. Deferrari), The Catholic University of America, Washington.
- Philostorgius, (2007), *Historia Ecclesiastica*, (Çev., Philip R. Amidon), Brill, Atlanta.
- Potter, Davis Stone, (2004), *The Roman Empire at Bay AD. 180- 295*, Routledge, Londra.
- Rubin, Zeev, (1998), “Pagan Propaganda During the Usurpation of Magnentius”, *Scripta Classica Israelica*, S. 17, s.124-141.
- Rufinus, (2016), *Historia Ecclesiastica*, (Çev., Philip R. Amidon), The Catholic University of America Press, Washington.
- Salzman, Michele Renee, (2004), *The Making of a Christian Aristocracy: Social and Religious Change in the Western Roman Empire*, Harvard University Press, Londra.
- Scavone, Daniel, C. (1970), “Zosimus and His Historical Models”, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, S. 11, s. 57-67.
- Seeck, Otto, (1921), *Geschichte des Untergangs der Antiken Welt*, Cilt 4, Z. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart.
- Socrates, (1886), *Historia Ecclesiastica*, (Church History, From AD 305-439), Nicene and Post Nicene Fathers, 2. Seri, C. 2, T&T Clark, Edinburgh.
- Sozomenus, (1886), *Historia Ecclesiastica*, (Church History, AD 323-425), Nicene and Post Nicene Fathers, 2. Seri, C. 2, T&T Clark, Edinburgh.
- Southern, Pat, (2001), *The Roman Empire From Severus to Constantine*, Routledge, Londra.

- Photius, (1825), Bibliotheca, (Ed., Immanuelis Bekkeri), G. Reimer, Berlin.
- Potter, David, S., (2004), The Roman Empire at Bay 180-395, Routledge, Londra.
- Theodoretus, (1886), Historia Ecclesiastica, Nicene Post Nicene Fathers, 2. Seri, C. 3, T&T Clark, Edinburgh.
- Williams, Stephen; Friell, Gerard, (1998), Theodosius The Epire at Bay, Routledge, Londra.
- Zeisel, William N., (1967), The Revolt of Magnentius (A.D. 350-353), The University of Chicago, Department of History, Chicago.
- Zonaras, (2009), The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great, Routledge, Londra ve New York.
- Zosimus, (1967), Historia Nova, (Çev., James J. Buchanam ve Herald T. David), Trinity University Press, Texas.
- Zosime, Histoire Nouvelle, (Çev. François Paschoud), 1971, Les Belles Lettres, Paris.